

ИВАНА АНТОНИЋ
(Нови Сад)

СИНТАКСА И СЕМАНТИКА ДАТИВА*

У раду се даје преглед синтаксичко-семантичких, а у релевантним случајевима и прагматичко-семантичких особености датива у савременом стандардном српском језику. С обзиром на чињеницу да, с једне стране, постојећи опширни описи синтаксичко-семантичког понашања датива у великим граматичким приручницима (Даничић, 1858; Стевановић, 1979³), а имајући у виду време њиховог настанка, припадају већ, по методолошком приступу и начину презентације, историји граматичког описа, а по описаном корпусу добрим делом историји стандардног српског језика, а с друге стране, за разлику од других падежа српског језика, датив, до сада, није добио монографски опис, већ је, обухватније, разматран само у оквиру конфронтативних истраживања руског и српског језика (Милинковић, 1988), ово је покушај да се знане особености датива, уз по неки нови детаљ, систематично, обухватно, прегледно, али истовремено без оптерећења опширном дескрипцијом системски ирелевантних детаља, на нешто друкчији начин представе.

Кључне речи: Лингвистика. Српски језик. Стандард. Синтакса. Семантика. Прагматика. Синтаксичка семантика. Прагматичка семантика. Падеж. Датив.

МЕСТО У ПАДЕЖНОМ СИСТЕМУ. Датив припада групи периферних падежа јер не може у реченици заузети ни једну од тзв. централних синтаксичких позиција (позицију граматичког субјекта или позицију директног беспредлошког објекта уз транзитивни глагол). Поред обележја периферности, датив поседује и обележје директив-

---

* Овај рад представља део резултата истраживања синтаксичко-семантичке структуре падежног система стандардног српског језика које спроводим у склопу пројекта Савремени српски језик (1343), који финансира Министарство за науку Републике Србије у оквиру програма основних истраживања. Истовремено, ово је проширена верзија дела посвећеног дативу одговарајућег поглавља у будућем граматичком приручнику групе аутора *Прилози граматици српског језика: Синтакса српског језика. Простра реченица* под извршним редакторством Предрага Пипера и генералним редакторством Милке Ивић, и покровитељством Комисије за синтаксу Одбора за стандардизацију српског језика.

ности (усмерености), тако да, с једне стране, заједно с локативом чини групу двоструко обележених падежа у систему, а с друге стране, с обзиром на обележје директивности, непосредни је корелат акузативу из групе централних падежа.

СТРУКТУРНИ ЛИК. Датив се појављује само у два структурна лика: (а) као слободни падежни облик, и (б) као падеж везан предлогом. При том, у поређењу с другим падежима, датив уз себе везује најмањи број предлога, од којих сви, осим једног (предлог ПРЕМА и то само формално, а не и семантички), спадају у групу једновалентних предлога — комбинују се само с дативом. У групи падежа који су везани предлогом, а према критерију основне концепције односа који се њима идентификују, датив спада у тзв. падеже контакта јер се њиме конкретизује природа контакта који предикација успоставља с појмом обележеним падежном формом. По тој особини датив се повезује са акузативом везаним предлогом и локативом, а они се супротстављају генитиву и инструменталу као тзв. падежима конекције.¹

СИНТАКСА И СЕМАНТИКА ДАТИВА.

Субјекатски датив.

То је увек слободни датив у функцији семантичког субјекта. Њиме је означен живи ентитет (по правилу човек) који је носилац физиолошке потребе, физиолошког стања или процеса, психофизиолошког процеса, осећања или расположења, воље или жеље, потребе, могућности, нужде, умећа или сазнања, субјективног утиска или процене, једнакости, имена, година или особине у различитим типовима

¹ Место датива у падежном систему и његова типологија с обзиром на структурни лик дати су према познатој Јакобсоновој концепцији падежа коју је, за падежни систем српског језика, у серији радова развила Милка Ивић. Разуме се, у приступу падежној проблематици узимала сам у обзир и вредна достигнућа осталих, нарочито за падежни систем, релевантних теоријских концепата савремене лингвистике, пре свега, локалистичке и антропоцентричне теорије падежа (за разраду прве у србистици заслуга припада Предрагу Пиперу, а за поставке друге Зузани Тополињској). Уз све то, имала сам увид и у достигнућа когнитивне семантике и когнитивне граматике. Опширније упућивање на општију теоријску литературу остављам за другу прилику. Сада само напомињем (остављајући овога пута детаљније коментаре по страни) да се у падежним односима које покрива датив у савременом српском језику само наизглед најмање рефлектује локалистичка концепција а највише антропоцентрична. Наиме, датив је управо добар пример за илустрацију у којој мери су ова два теоријска приступа комплементарна, по мом суду заправо у извесном смислу хијерархијски устројена, те колико им, на синтаксичко-семантичком плану, у основи стоји Јакобсонова концепција.

реченичних структура и уз различите структурне типове предиката. По правилу се ради о дативу личне заменице, најчешће у енклитичком облику. У погледу овога, изузетак је једино датив носиоца једнакости.

Основни модел:

$\emptyset + V_{\text{ImPers}} + \text{PseudoAg} [\leftarrow \text{ProN}_{\text{Dat}}]^2$

$\text{Subj} + V_{\text{Pers}} + \text{PseudoAg} [\leftarrow \text{ProN}_{\text{Dat}}]$

$\emptyset + V_{\text{ImPers}} [\leftarrow V_{\text{Cop}} + \text{Adv} / \text{N}_{\text{padež}}] + \text{PseudoAg} [\leftarrow \text{ProN}_{\text{Dat}}]$

$\text{Subj} + V_{\text{Pers}} [\leftarrow V_{\text{Cop}} + \text{Adj}] + \text{PseudoAg} [\leftarrow \text{ProN}_{\text{Dat}}]$

1. Датив носиоца физиолошке потребе.

То је датив уз предикације које означавају физиолошке потребе у човековом организму, независно од његове воље или жеље.

Модел $\{V + CE\}_{\text{ImPers}} + \emptyset \text{ProN}_{\text{Dat}}$ — слободни датив у имперсоналним реченицама са морфемом *се*? Нпр.

СПАВА *ми се*.

ЗЕВА *ми се*.

² Символи и скраћенице: Adj — придев (адјектив); Adj_N — придев супстантивизован (именички употребљен); Adj_{Dir} — придев с обележјем директивности; Adv — прилог (адверб); PseudoAg — псеудоагенс; Cl — клауза (зависна реченица); Cl_{Obj} — клауза објекатска; Compl — семантичка допуна (комплемент); Det_{Caus} — детерминатор каузални (узрочни); Det_{Conces} — детерминатор концесивни (допусни); Det_{Instr} — детерминатор инструментални; Det_{Osnov / Kriterij} — детерминатор основа / критерија; Det_{Poscs} — детерминатор посесивни; Det_{Qual} — детерминатор квалификативни; Det_{spac Dir} — детерминатор спацијални директивни; Inf — инфинитив; N — именица (номен); N_{Dev} — именица девербативна; N_{Dev Dir} — именица девербативна с обележјем директивности; N_{DeAdj} — именица деадјективна; N_{DeAdj Dir} — именица деадјективна с обележјем директивности; N_{Nom} — именица номинатив; N_{Gen} — именица генитив; N_{Dat} — именица датив; N_{Ак} — именица акузатив; N_{Instr} — именица инструментал; N_{Lok} — именица локатив; N_{Padež} — падеж независно од структурног лика; N_{Obj} — именица у функцији објекта; N_{Subj} — именица у функцији субјекта; N_{Id} — именица у једнини; N_{Mn} — именица у множини; Num — број; Obj — објекат; DObj — директни објекат; IObj — индиректни објекат; ProN_{Dat} — заменица датив; Subj — субјекат; V — глагол пунозначни / предикација; V_{Cop} — глагол копулативни / копула; Vse — глагол с морфемом *се*; V_{Med} — предикација медијална; V_{Pers} — предикација персонална; V_{ImPers} — предикација имперсонална; V_{SemiCop} — глагол семикопулативни; V_{Sub} — субординирана (зависна) предикација; V_{Tranz} — глагол транзитивни; V_{Tranz Dir} — глагол транзитивни с обележјем директивности; V_{InTranz} — глагол интранзитивни; V_{InTranz Dir} — глагол интранзитивни с обележјем директивности; $\emptyset$ — без предлога / нулти предлог; {} — скуп нужних елемената који изграђују једну реченичну структуру; [$\leftarrow$ X] — реализује се у форми X; [$\rightarrow$] — трансформише се / синтаксичко-семантичка еквивалентност; [$\leftrightarrow$] — семантичка еквивалентност (семантичка једнакост у укупном семантичком пољу); [$\Rightarrow$] — имплицира; [$\Leftrightarrow$] — приближна семантичка еквивалентност (семантичка једнакост у већем делу семантичког поља) [$\rightarrow$ PRS] — пресупозиција.

ЈЕДЕ *ми* се. Идемо на ручак.

□ Овај тип имперсоналне реченице имплицира сложену семантичку структуру. Уп. Спава ми се [$\rightarrow$ Осећам потребу ДА спавам].

2. Датив носиоца физиолошког стања или процеса.

То је датив уз предикације које означавају физиолошка стања или процесе у човековом организму (често као симптом неке болести), независно од његове воље или жеље.

Модел а) $V_{\text{ImPers}} + \emptyset \text{ ProNDat} + N_{\text{Lok/Instr}}$ — слободни датив у имперсоналним реченицама са исказаним локализатором физиолошког стања / процеса у локативу или инструменталу. Нпр.

ЗУЈИ *ми* у ушима.

ВРТИ *joj* се у глави.

СМРАЧИЛО *му* се пред очима.

Модел б) $V_{\text{Pers}} + \emptyset \text{ ProNDat} + N_{\text{Nom}}$ — слободни датив у персоналним реченицама са исказаним локализатором физиолошког стања / процеса у номинативу. Нпр.

ЗУЈЕ *ми* уши.

3. Датив носиоца психофизиолошког процеса, осећања или расположења.

То је датив уз предикације којима се означавају психофизиолошки процеси, осећања или расположења која у човеку изазивају различити узрочници, независно од његове воље или жеље.

Модел а) $V_{\text{ImPers}} + \emptyset \text{ ProNDat} ((\text{ТО}) + \text{Cl} \{ \text{ДА/КАДА/(ЗАТО) ШТО} + V_{\text{Sub}} \})$ — слободни датив у имперсоналним реченицама са исказаним каузатором у форми зависне клаузе с везником ДА, КАДА, (ЗАТО) ШТО, или без исказаног/каузатора али познатог из контекста. Нпр.

ДОСАДИЛО *ми* ЈЕ да стално радим исти посао.

ЛАКНУЛО *joj* ЈЕ када је схватила да је све прошло.

СВИЂА *му* СЕ да путује по свету.

ДОПАДА *ми* СЕ то што си вредна.

ДОЗЛОГРДИЛО *ми* ЈЕ!

Модел б) $V_{\text{ImPers}} [\leftarrow V_{\text{Cop}} + \text{Adv}] + \emptyset \text{ ProNDat} (+ \text{Cl} \{ \text{ДА/ШТО} + V_{\text{Sub}} \} / N_{\text{Gen}})$ — слободни датив у имперсоналним реченицама с копулативним предикатом и прилогом у функцији семантичког језгра типа: *шойло, хладно, вруће, весело, иријатино, мило, шужно, жао, до-*

бро, лоше, зло, криво, лако, тешко, забавно, досадно, мучно, одвратно, шугавиво, сирашно, згодно, корисно и сл. Уз неке прилоге може бити експлициран предмет или каузатор психофизиолошког процеса исказан зависном клаузом с везником ДА, ШТО, или генитивом. Нпр.

ТОПЛО *ми* је.

ЗЛО *мије*.

ДОСАДНО *joj* је.

ДОБРО *му* је.

ЖАО *ми* је тог човека.

КРИВО *му* је што је морао тако да поступи.

ТЕШКО *joj* је да стално понавља исте ствари.

□ Уз неке од ових прилога (нпр. *пријатно, тужно, лако, тешко, забавно, досадно, мучно, одвратно, сирашно*) у својству семантичког субјекта, у имперсоналној структури, може се појавити и акузатив с предлогом ЗА, уп. нпр. *За њу* је тешко да ради по цео дан.

Модел в) $V_{\text{Pers}} + \emptyset \text{ ProN}_{\text{Dat}} + \text{NNom}$ — слободни датив у персоналним реченицама са исказаним каузатором у форми номинатива. Нпр.

Остави ме на миру. ДОСАДИО СИ *ми*.

Морам нешто предузети. ДОСАДИЛО *ми* ЈЕ чекање.

СМУЧИО *ми* СЕ тај разговор.

Модел г) $V_{\text{Pers}} [\leftarrow V_{\text{Cop}} + \text{Adj}] + \emptyset \text{ ProN}_{\text{Dat}} + \text{NNom}$ — слободни датив у персоналним реченицама с копулативним предикатом и придевом у функцији семантичког језгра типа: *пријатан, драг, леј, добар, лош, лак, тешак, забаван, занимљив, досадан, мучан, одвратан, сирашан, близак, шућ, јасан, згодан, корисан, (не)ириситивачан, тесан, велик, мали* и сл., са исказаним каузатором у форми номинатива. Нпр.

ПРИЈАТАН *ми* је тај мирис.

Био *joj* је ДРАГ тај човек.

НАЈТЕЖИ *му* је био пети задатак.

Теби ће бити ЗАНИМЉИВА та књига.

Филм *ми* је био ДОСАДАН.

³ Термином *идиоматизиована структура* упућујем на различите видове „везаних“ реченичних структура које се, по правилу, одликују и врло уским лексичким избором. Овим термином упућујем пре свега на синтаксичко-семантички вид идиоматизације.

⁴ На овај тип имперсоналне реченичне структуре пажњу је скренуо Танасић (1998).

Она *ми* је веома БЛИСКА.

ТЕСНА *ми* је та мајица, не осећам се добро.

4. Датив носиоца воље, жеље.

То је датив уз предикације које означавају човекову вољу или жељу.

Модел а) $\{V_{InTranz} + CE\}_{ImPers} + \emptyset ProN_{Dat}$ — слободни датив уз интранзитивне глаголе с морфемом *се* у имперсоналним реченицама. Нпр.

НЕ РАДИ *ми* СЕ.

ИДЕ *ми* СЕ на море.

Хајде брже, ЖУРИ *ми* СЕ (да завршим па да идем).

Модел б) $V_{ImPers} [\leftarrow V_{Cop} + DO N_{Gen}] + \emptyset ProN_{Dat}$ — слободни датив у имперсоналној идиоматизованој структури³ с копулативним предикатом и генитивом с предлогом ДО у функцији семантичког језгра.⁴ Нпр.

Није *ми* ни до чега.

Није *ми* до шале.

Није *ми* сада до јела.

Модел в) $\{V_{Tranz} + CE\}_{Pers Med.} + \emptyset ProN_{Dat} + N_{Nom}$ — слободни датив уз транзитивне глаголе у медијалној конструкцији са исказаним предметом воље / жеље у номинативу. Нпр.

Хајдемо у биоскоп, ГЛЕДА *ми* СЕ тај филм.

Хајдемо у посластичарницу, ЈЕДУ *ми* СЕ колачи.

Данас *joj* СЕ баш не КУВА ручак.

5. Датив носиоца потребе, нужде, могућности, умећа, сазнања.

То је датив уз предикације које означавају човекову потребу или нужду, могућност, умеће или сазнање, све проистекло из ситуационих околности.

Модел а) $V_{ImPers} + \emptyset ProN_{Dat} + Cl \{DA + V_{Sub}\}$ — слободни датив у имперсоналним реченицама са исказаним предметом потребе, нужде, могућности, умећа, сазнања у форми клаузе с везником ДА. Нпр.

ПРЕДСТОЈИ *нам* да озбиљно и напорно радимо.

ОСТАЈЕ *џи* само да будеш миран и стрпљив.

Не ВРЕДИ *ми* да се секирам, немам ништа од тога.

УСПЕ *му* понекад да се извуче из друштва непримећен.

ПОШЛО *му* ЈЕ ЗА РУКОМ да реши проблем.
ДЕСИ *нам* се да погрешимо.

Модел б) $V_{\text{ImPers}} + \emptyset \text{ ProN}_{\text{Dat}} + V [\leftarrow \text{ Inf}]$ — слободни датив

• у имперсоналним реченицама уз модалне глаголе *треба*, *ваља* или модални израз *да ми је* са исказаним предметом потребе, жеље или нужде у форми инфинитива, нпр.

Сад *нам* се ВАЉА вратити у времена кад на овом месту није било ни помисли од моста. (Андрић)

Сад *нам* ВАЉА радити стрпљиво и резултати неће изостати.

Боље обуј патике, ТРЕБА *ми* пешачити донде.

Научите да радите на компјутеру, ТРЕБА *вама* радити још десет година.

Да *ми* је знати шта је урадио на испиту.

• и у имперсоналној упитној реченици са инфинитивом, нпр.

Шта *ми* је сад чинити?

Модел в) $V_{\text{ImPers}} [\leftarrow V_{\text{Cop}} + \text{ Adv}] + \emptyset \text{ ProN}_{\text{Dat}} + \text{ Cl } \{ \text{ ДА } + V_{\text{Sub}} \}$ — слободни датив у имперсоналним реченицама с копулативним предикатом и прилогом у функцији семантичког језгра типа: *иошребно*, *нужно*, *неошходно*, *јасно* и са исказаним предметом потребе, нужде или сазнања у форми клаузе с везником ДА. Нпр.

ПОТРЕБНО *joj* је да се извуче из свега и мало одмори.

НУЖНО *му* је да то баш сад уради.

НЕОПХОДНО *ми* је да разговарам с вама.

ЈАСНО *му* је да није у праву.

Модел г) $V_{\text{Pers}} + \emptyset \text{ ProN}_{\text{Dat}} + \text{ N}_{\text{Nom}}$ — слободни датив у персоналним реченицама са исказаним предметом потребе, нужде у форми номинатива. Нпр.

ТРЕБАЈУ *нам* ваше услуге.

НЕДОСТАЈАЛО *ми* је његово искуство и мудрост.

Не ПРЕОСТАЈЕ *ми* ништа друго.

Модел д) $V_{\text{Pers}} [\leftarrow V_{\text{Cop}} + \text{ Adj}] + \emptyset \text{ ProN}_{\text{Dat}} + \text{ N}_{\text{Nom}}$ — слободни датив у персоналним реченицама с копулативним предикатом и придевом у функцији семантичког језгра типа: *иошребан*, *неошходан*, *иошзнај*, *ирегледан*, са исказаним предметом потребе, нужде, могућности, сазнања у форми номинатива. Нпр.

Нико *вам* више није ПОТРЕБАН (сад све можете сами).
 Тај човек *му* је сада био НЕОПХОДАН.
Вама је сигурно ПОЗНАТ господин Јовановић.
 Пут *му* је био сасвим ПРЕГЛЕДАН (и могао је слободно да оби-
 лази).

6. Датив носиоца субјективног утиска или процене.

То је датив уз предикације које означавају човеков субјективни утисак или процену некога / нечега.

Модел а) $V_{\text{Impers}} + \emptyset \text{ ProN}_{\text{Dat}} + \text{Cl} \{ \text{ДА} + V_{\text{Sub}} \}$ — слободни датив у имперсоналним реченицама са исказаним предметом о којем се износи субјективни утисак / процена у форми зависне клаузе с везником ДА (прва три примера), или неке друге реченице исказане у контексту (четврти пример). Нпр.

ЧИНИ *ми* СЕ да то није добро.

ИЗГЛЕДА *ми* да је овде посреди нека грешка.

УЧИНИЛО *joj* СЕ да га је видела.

Није то она. ПРИВИЋА *џи* се / ПРИЧИЊАВА *џи* се. [↔ ПРИ-
 ВИЋА *џи* се / ПРИЧИЊАВА *џи* се ДА је то она.]

Модел б) $V_{\text{Impers}} [\leftarrow V_{\text{Cop}} + \text{Adv}] + \emptyset \text{ ProN}_{\text{Dat}} + \text{Cl} \{ \text{ДА} + V_{\text{Sub}} \}$ — слободни датив у имперсоналним реченицама с копулативним предикатом и временским прилогом (или именицом *време* у својству временског прилога) у функцији семантичког језгра са исказаним предметом о којем се износи субјективни утисак / процена у форми клаузе с везником ДА. Нпр.

КАСНО *ми* је да кренем тек у десет.

РАНО *џи* је да одеш већ у осам.

ВРЕМЕ *му* је да се ожени.

Модел в) $V_{\text{Pers}} [\leftarrow V_{\text{Cop}} + \text{Adj}] + \emptyset \text{ ProN}_{\text{Dat}} + \text{NNom}$ — слободни датив у персоналним реченицама с исказаним предметом о којем се износи субјективни утисак у форми номинатива. Нпр.

СУМЊИВА *ми* ЈЕ твоја искреност.

7. Датив носиоца једнакости.

То је датив уз предикације којима се именује једнакост, еквивалентност, подударност два ентитета.

Модел а) $N_{Nom} + V_{Pers} + \emptyset N_{Dat}$ — слободни датив у персоналној реченици уз глагол *одговарајти* с номинативом у позицији левог, субјекатског аргумента. Нпр.

Лева страна ОДГОВАРА десној с^трани.

Тај поклопац ОДГОВАРА *шој* ку^шији.

Скуп А ОДГОВАРА *скују* Б.

Модел б) $N_{Nom} + V_{Pers} [\leftarrow V_{Cop} + Adj] + \emptyset N_{Dat}$ — слободни датив у персоналној реченици с копулативним предикатом и придевом у функцији семантичког језгра типа: *једнак, еквивалентан, идентичан, сразмеран, аналоган*, с номинативом у позицији левог, субјекатског аргумента. Нпр.

Квадрат над хипотенузом ЈЕДНАК је *збиру* квадрата над катетама.

Скуп А ЕКВИВАЛЕНТАН је *збиру* скупова Б и Ц.

8. Датив носиоца имена, година или особине.

То је датив у идиоматизованим структурама.

Модел а) $N_{Nom} (Ime) + \emptyset N_{Dat} + V_{Cop} + N_{Nom} (Vlastito ime)$ — слободни датив у персоналној идиоматизованој структури за представљање типа *име му је...* Нпр.

Име *му* је Марко.

Име *јој* је Нада.

□ Датив у примеру *Име му је Марко* сврстава се у субјекатски ако се има у виду семантичка интерпретација [$\leftrightarrow$ *Он* се зове Марко], али може се сврстати и у посесивни ако се има у виду семантичка интерпретација [$\leftrightarrow$ *Његово* ИМЕ је Марко]. Уп. и одељак Посесивни датив.

Модел б) $Num + \emptyset N_{Dat} + V_{Cop} + N_{Nom} / GenJd (mala mn.) / GenMn (velika mn.) (Godina)$ — слободни датив у имперсоналној идиоматизованој структури типа *n му је година*. Нпр.

Једна *му* је година [$\Rightarrow$ а већ прича].

Три *им* је године [$\Rightarrow$ време је да пођу у обданиште].

⁵ У српском језику датив се не може наћи у позицији семантичког језгра копулативног предиката јер копула по дефиницији упућује на успостављени однос / стање одређеног типа између левог и десног елемента копулативне структуре, што нужно имплицира статичност, а искључује директивност као доминантно семантичко обележје датива.

Двадесет *joj* је година сутра.

Модел в) $V_{Nemati} / Imati + \emptyset N_{Dat} + N / Adj_N$ — слободни датив у имперсоналној идиоматизованој структури са глаголом *немајти* (ређе *имајти*) и именицом или супстантивизованим придевом (именички употребљеним) у номинативу који је носилац особине изражене у највишем степену. Нпр.

Машина за веш је одлична справа! Нема *joj* пара!

Она је сјајна! Нема *joj* равне!

Јединствена је! Нема *joj* сличне.

□ Субјекатски датив уз инфинитив у савременом стандардном српском језику задржао се само у фразеологизму *Богу* је ПЛАКАТИ.

Предикатски датив.

То је датав у функцији семантичке допуне (комплемента) у семикопулативном предикату и семантичке допуне уз семикопулативни глагол у декомпонованом предикату као елемент двочлане синтаксичке структуре, која је семантички еквивалент пунозначне глаголске лексеме.⁵

Основни модел:

$NNom + VSemiCop + Compl [\leftarrow N_{Dat}]$

$NNom + \{VSemiCop + Compl [\leftarrow N_{Dat}]\} [\leftrightarrow V]$

1. Датив у семикопулативном предикату.

Модел $V_{SemiCop} + \emptyset N_{Dat}$ — слободни датив у функцији семантичке допуне уз глаголе типа *припадајти*, *присусјивовајти*, *дорасјти*, *одговарајти* 'бити погодан'. Нпр.

Зелена салата припада *зељасјтим* биљкама.

Марко припада *груји* најбољих студената.

Присуствовао је *сасјтанку*.

⁵ Начелно семантичка разлика између предлога ПРЕМА и К(А), када се посматрају укупне синтаксичко-семантичке особености датива, не испољава се у пољу спацијалних односа и стога је у том пољу у савременом језику превладао предлог ПРЕМА, а К(А) је већ на самој периферији и на путу је да потпуно испадне из активног система. Међутим, у другим семантичким пољима која подразумевају присуство обележја директивности (објекатски директивни датив — датив индиректног објекта и експликативни датив) ипак се запажа извесно семантичко диференцирање ова два предлога. Наиме, предлог ПРЕМА везује се за појмове човекових осећања, а предлог К(А) за уопштене апстрактне појмове. Уп. ниже моделе са овим предлозима.

Дорасла је *тим* обавезама.

Срчаним болесницима највише одговара лагана храна.

□ У примерима типа Књига припада *Надиној сестри* ради се о предикатском дативу, али уз пресупозицију посесивног односа између појма у номинативу и појма у дативу. Уп. Књига припада Надиној сестри [$\rightarrow$ PRS Надина сестра има књигу]. Уп. и у одељку Експликативни датив (модел б).

2. Датив у декомпонованом предикату.

Модел $\{V_{\text{SemiCop}} + \emptyset N_{\text{Dat}}\} [\Leftrightarrow V]$ — слободни датив у функцији семантичке допуне уз глагол типа *ћодлећи* са којим истовремено чини декомпоновани предикат. Нпр.

У Земунској болници један повређени путник подлегао је *ћовредама*. [→ У Земунској болници, један повређени путник је *ћреминуо*.]

Садржај триглицеридних фракција у липидима мяса подлеже *великим колебањима*. [→ Садржај триглицеридних фракција у липидима мяса *веома се колеба*.]

Старије особе лакше подлежу *болестии*. [→ Старије особе лакше *се разбољевају*.]

Објекатски директивни датив.

То је датив који се појављује уз различите семантичке класе глагола, именица и придева, али које све обједињује у инхерентном лексичком значењу присутно семантичко обележје директивности (усмерености): упућености. Глаголи могу бити различитог глаголског рода (транзитивни и интранзитивни), просте или комплексне рекције, именица, по правилу, девербативна или деадјективна, а датив у слободној форми или везан предлозима ПРЕМА и КА (у неким случајевима синонимно, а у неким уникатно⁶). У моделима с транзитивним глаголом директивни датив је индиректни објекат, а у моделима с интранзитивним глаголом, именицом или придевом директивни датив је експликативна семантичка допуна у својству, у најширем смислу схваћеног, објекта-циља статичке или динамичке усмерености.

1. Датив индиректног објекта.

Основни модел:

$$V_{\text{TranzDir}} + D_{\text{Obj}} + I_{\text{Obj}} [\leftarrow N_{\text{Dat}}]$$

Модел а) $V_{\text{Tranz}} + \emptyset N_{\text{Ak}} / C_{\text{Obj}} + \emptyset N_{\text{Dat}} / N_{\text{DeV}} [< V_{\text{Tranz}}] + \emptyset N_{\text{Gen}} + \emptyset N_{\text{Dat}}$ — слободни датив као друга рекцијска допуна у функцији индиректног објекта уз транзитивне глаголе комплексне рекције / комплексне транзитивности који, као прву допуну, добијају слободни акузатив (или допунску клаузу) у функцији директног објекта, и код којих се обележје директивности испољава као давање, намењивање, упућивање у предметном, апстрактном, вербалном или гестуалном смислу, изазивање користи / штете и сл., уз присуство, при том, и обележја непосредног контакта. То, наиме, значи да је појам у дативу не само објекат намене (адре-

сат), упућивања, користи / штете, већ и непосредни прималац објекта исказаног слободним акузативом. Датив индиректног објекта по правилу је живи денотат. Нпр. уз глаголе: *честитијати, чистијати, даровати, дати, (до)делијати, донети, доставити, дозволити, дуговати, говорити, издајати, излагати, изнети, казати, куйити, нацртати, наменијати, најисајати, насликати, носити, обећати, обезбедити, објаснити, омогућити, осирорити, оставити, открити, њевати, њлајити, њоделијати, њоказати, њоклонити, њомагати, њоменујати, њоновити, њонудити, њослати, њосвећити, њожселејати, њребацјати, њредложити, њредставити, њреотјети, њрејоручити, њрејричати, њрејусити, њричати, њриговорити, њријисати, њрредити, њриуштити, њризнајати, њродајати, њроследити, њружити, рећи, саопштити, саветовати, служити, сјоменујати, сјремјати, украсити, уручити, устјутити, враштити. Нпр.*

Честитао је рођендан *брају* и поклонио му је књигу.

Донела је пензију *родителјима* и спремила им је ручак.

Обећао је *њријателју* ДА ће ускоро вратити дуг.

Истоветно значење и функцију датив задржава и у структурном моделу у којем долази до номинализације транзитивног глагола у одговарајућу девербативну именицу с тим што процес номинализације доводи до преласка акузатива у генитив. Уп. нпр.

Доношење њензије родителјима њена је редовна обавеза.

□ Слободни датив с истоветним значењем стоји и уз именице типа *сјоменик, ода, химна*. У оваквим конструкцијама увек је имплициран транзитивни глагол комплексне рекције из поменуте групе, нпр. *њосвећити, наменијати*. Уп. *Сјоменик Николи Тесли* [→ *Сјоменик њосвећен Николи Тесли* ⇒ *Посвећити сјоменик Николи Тесли*].

□ Глаголи *њлаћати, њомагати, саветовати, служити*, поред тога што имају допуну у акузативу и дативу, могу се појавити и са допуном само у акузативу (место датива), али по правилу са нешто друкчијим значењем. Уп. нпр. *њомагати нешто некоме* 'пружити некоме конкретну помоћ' — Помагао је *брају* да поправи аутомобил: *њомагати некога (нечим)* 'подупирати некога, пружати му свестрану, свеобухватну помоћ, најчешће у новцу' — Помагао је *брајта* саветима и новцем (уп. Грицкат, 1950; и Гортан-Премк, 1971: 39–56).

□ Уз глаголе 'давања' као што су нпр. *дати, (до)делијати, донети, доставити, куйити, носити, њлајити, њоделијати, њонудити, њо-*

сла̑и̑и, *уручи̑и̑и* и сл. слободном дативу конкурентан је акузатив с предлогом ЗА и обележјем живо (+). Уп. Дао је новац *бра̑и̑у* : Дао је новац *ЗА бра̑и̑а*. Слободни датив и предлошки акузатив, у оваквом синтаксичко-семантичком контексту, представљају минимални семантички пар. Оба падежна облика поседују обележје директивности које се, с обзиром на значење глагола, испољава као намена, али у случају слободног датива реализује се обележје непосредни контакт (+), тј. појам означен овим падежом јесте непосредни прималац објекта исказаног слободним акузативом, а у случају предлошког акузатива реализује се обележје непосредни контакт (-), тј. појам означен овим падежом није директни прималац, већ само објекат намене, односно посредни прималац објекта исказаног слободним акузативом.

□ Датив у функцији друге реакцијске допуне, поред акузатива, може се појавити, истина у савременом српском језику ређе, и уз глагол *йодучава̑и̑и* (*некога нечему*). У случају овога глагола, за разлику од осталих глагола из овог модела, појам у дативу с обележјем живо (-) семантички представља предмет радње (предмет подучавања), а појам у акузативу с обележјем живо (+) представља објекат намене (адресат). Уп. пр. Подучавао је глумце *йрави̑ном изговору* (Петровић, В., Дудић, 1989). [Давао је *глумцима йоуке* о правилном изговору].

□ Одступање од правила да денотат у дативу носи обележје живо (+) среће се у случајевима када се у својству адресата појављује материја уз транзитивне глаголе типа *дода̑и̑и*, *доли̑и̑и*, *досу̑и̑и* са предметним објектом којим се исто тако денотира материја. Оваква синтаксичко-семантичка структура раније је била уобичајена у језику куварских рецепата, па се понекад и данас може наићи на примере типа *Улу̑ан̑им жуманцима* додати снег од беланаца, Умутити 4 жуманца са 4 кашике шећера, *овој маси* долити 1,5 dl белог вина па кувати на пари, или се анафорски упућује на таквог адресата, нпр. Умутите маслац и додајте му умућени крем, Добро умутите маслац, шећер, 3 жуманца ... *Томе* додајте снег од три беланца. У савременом језику на месту оваквога датива стоји акузатив с предлогом У али у својству локализатора (у прва два примера, уп. *У улу̑ана жуманца* додати снег од беланаца), или се датив изоставља (у трећем и четвртом примеру, уп. Умутите маслац и додајте умућени крем).

□ У посебним случајевима, када се глагол, који по свом основном значењу и реакцијским карактеристикама припада, у овом моделу, описаној класи глагола, реализује с друкчијим (тзв. каузативним) зна-

чењем а задржи исте рекцијске карактеристике, акузатив, по правилу деадјективне именице, у површинској синтаксичко-семантичкој структури задржава функцију директног (пропозиционог) објекта, а датив функцију индиректног објекта, заступајући — акузатив копулативно-придевску предикацију, а датив субјекат — носиоца особине, дубинске комплементне клаузе. Уп. нпр. Лагано куваће *даје СУПИ бистирину*. [→ Лагано куваће *чини ДА СУПА буде бистира.*]; Месо *даје нарочитиј укус ОВОМ ВАРИВУ*. [→ Месо *чини ДА ОВО ВАРИВО буде нарочитио укусно.*] Уп. и одељак субјекатски датив.

Модел б) $V_{\text{Trans}} + \emptyset N_{\text{Ак}} + \text{ПРЕМА } N_{\text{Дат}}$ — датив с предлогом ПРЕМА уз транзитивне глаголе комплексне рекције / комплексне транзитивности с обележјем директивности (усмерености) типа *осећајти, йоказати, исйољити, изразијти* и сл. које овде подразумева поседовање, исказивање или упућивање различитих осећања и расположења (*дивљење, инйересовање, љубав, мржња, йошйовање, (не)йове рење, сажалење, усхићење* и сл.) која се именују слободним акузативом у функцији директног објекта. Датив је овде у функцији индиректног објекта, адресата коме су упућена осећања. Нпр.

Осећала је љубав *ПРЕМА њему*.

Показивао је поштовање *ПРЕМА родитељима*.

Изразио је неповерење *ПРЕМА свима*.

□ Именица у акузативу по правилу је девербативна именица изведена од транзитивног или интранзитивног глагола с допуном у неком другом падежном облику. Уп. нпр. поштовати *некога* : показати поштовање *ПРЕМА некоме*, интересовати се *ЗА некога* : показати интересовање *ЗА некога / ПРЕМА некоме*, дивити се *некоме* : показати дивљење *ПРЕМА некоме*. Разлика у рекцији између глагола и одговарајуће девербативне именице произилази из рекцијских карактеристика глагола у структури с девербативном именицом.

⁷ Опширније о питањима могућег семантичког разликовања глаголске предикатске структуре и одговарајуће декомпоноване предикатске структуре в. у: Ивић М. (1988 [Ivić, 1995]).

□ Глагол *изразити* 'упутити' с девербативном именицом типа *йризнање, йохвала, йозив* као другу рекцијску допуну може добити и слободни датив. Уп. нпр. Изразио је ПРИЗНАЊЕ *шом човеку*, Упућен је ПОЗИВ *свим заинтересованим студентима*. У неким се случајевима јавља семантичка разлика између транзитивног глагола с допуном у акузативу и одговарајуће девербативне именице с допуном у дативу (која са семикопулативним глаголом који је прати чини декомпоновани предикат). Уп. признати *некога* са изразити ПРИЗНАЊЕ *некоме*.

□ Датив с предлогом *К*, формално у моделу с транзитивним глаголом и слободним акузативом директног објекта, појављује се само у идиоматизованим структурама: Он све прима *К срцу*, Немој то узимати тако *К срцу*, и са адвербијалним значењем 'озбиљно'.

2. Експликативни датив.

То је датив у функцији семантичке допуне (комплемента, експликатора), а у својству, у најширем смислу схваћеног, објекта — циља статичке или динамичке усмерености уз, по правилу, интранзитивне глаголе, именице — најчешће девербативне (изведене од интранзитивног глагола, ређе транзитивног) или деадјективне, и придеве.

Основни модел:

$V_{InTranz} \text{ Dir} + \text{ Compl} [\leftarrow N_{Dat}]$

$N_{DeV} \text{ Dir} / \text{ DeAdj Dir} + \text{ Compl} [\leftarrow N_{Dat}]$

$\text{AdjDir} + \text{ Compl} [\leftarrow N_{Dat}]$

Модел а) $N_{DeV} [< V_{Tranz}] + \emptyset N_{Dat}$ — слободни датив уз девербативне именице, најчешће у функцији семантичког језгра копулативног декомпонованог предиката (прва три примера), које су у семантичкој (и деривационој) вези с транзитивним глаголом прости рекције са слободним акузативом. Нпр. (бити) *дойуна нечему* [$< \text{дойуниши нешио}$], *йодришка некоме* [$< \text{йодржашши некога}$] *йосейта некоме* [$< \text{йосейшиши некога}$], *йрашња некоме* [$< \text{йрашиши некога}$], *узрок нечему* [$< \text{узроковашши нешио}$], *замена некоме/нечему* [$< \text{замениши некога/нешио}$]. Датив се, у оваквом типу структуре, може третирати као семантичка допуна девербативној именици, али и као, истовремено, позициона варијанта слободног акузатива директног објекта настала у резултату номинализације. Нпр.

Ова укусна салата је одлична ДОПУНА *јелима* од кромпира.

Православна црква била је увек духовни ослонац и ПОДРШКА Србима у расејању.

Није лако одредити шта је УЗРОК *шаквој њојави*.

Да ли постоји ЗАМЕНА *овом леку*?

Не дозвољавају ПОСЕТЕ *болесницима*.

□ Структура са девербативном именицом у декомпонованом предикату и дативом не мора увек бити семантички у потпуности еквивалентна одговарајућој структури с транзитивним глаголом и акузативом.⁷

Модел б) $V_{InTranz} / V_{seInTranz} / N_{DeV} [< V_{InTranz} / V_{seInTranz}] + \emptyset$ N_{Dat} — слободни датив као семантичка допуна интранзитивним глаголима с обележјем директивности (усмерености) које се манифестује као стремљење, веровање, праштање, противљење, излагање, потчињавање, помагање, упућивање различитих осећања или расположења, изазивање користи / штете и сл. Нпр. уз глаголе: *асисџирајџи, бежајџи, дојринејџи, досадијџи, досађивајџи, доскочијџи, измицајџи, инајџијџи се, махнујџи, надајџи се, намигнујџи, (на)њакостџијџи, наздравџијџи, недостајајџи, одолејџи, ојонирајџи, њљескајџи, њобећи, њомоћи, њрашџијџи, њрејходџијџи, њријрејџијџи, њрисусџивовајџи, њројџивречијџи, смејџајџи, судијџи, угађајџи, веровајџи, чудџијџи се, дивџијџи се, дојдадајџи се, излагајџи се, извињџијџи се, јавџијџи се, клањајџи се, (на)смејџајџи се, обрадовајџи се, обрајџијџи се, одујрејџи се, одујџијџи се, ојџирајџи се, јодчинијџи се, јодсмевајџи се, јосвејџијџи се, јовиновајџи се, јридружџијџи се, јрикључџијџи се, јрилагођавајџи се, радовајџи се, ругајџи се, сујројџсџавајџи се, свејџијџи се, врајџијџи се, захваљџијџи се, заклейџи се* и сл. Девербативна именица у дативу истовремено је и кондензатор допунске (комплементне) клаузе. Нпр.

Дивџа му се и чудџа му се у исто време.

Веома је допринела његовом усџеху. [→ Веома је допринела *ДА он усџе.*]

Не треба се дуго излагати сунцу.

Прилагодио се *околностџима* и није се жалио.

Супротставили су се *џом њредлогу*.

Веровао је *џријаџељу* и искрено му се захваљџио.

Истоветно значење и функцију датив задржава и у структурном моделу у којем долази до номинализације интранзитивног глагола у одговарајућу девербативну именицу. Уп. нпр.

Присуство *сасѝанку* и супротстављање *ѝом ѝредлогу* донело им је предност у изборној трци.

□ Глаголи *судѝѝи*, *смеѝѝѝи* место допуне у дативу могу добити и допуну у акузативу, али са нешто друкчијим значењем. Уп. *судѝѝи некоме* 'разматрати нечији поступак или преступ у судском поступку', нпр. Судео му је судија Пера Петровић : *судѝѝи некога (/о некоме)* 'процењивати некога, формирати мишљење о некоме', нпр. Треба судити људе по ономе што ураде, а не по ономе што говоре. (Уп. Горган-Премк, 1971: 39–56).

Модел в) $V_{\text{InTranz}} / N_{\text{Dev}} [< V_{\text{InTranz}}] + \text{ПРЕМА } N_{\text{Dat}} + \text{DetQual}$ — датив с предлогом ПРЕМА уз глаголе типа *односиѝѝи се*, *ѝонашаѝѝи се*, и уз одговарајуће девербативне именице, уз обавезно присуство квалификативног детерминатора. Нпр.

Односио се *ПРЕМА* њој веома лепо.

Понаша се *ПРЕМА родѝѝељѝима* с љубављу и поштовањем.

Његов однос *ПРЕМА* њој био је веома леп.

Њено понашање *ПРЕМА родѝѝељѝима* било је за сваку похвалу.

Модел г) $V_{\text{InTranz}} / N_{\text{Dev}} [< V_{\text{InTranz}}] + \text{КА } N_{\text{Dat}}$ — датив с предлогом КА као семантичка допуна уз интранзитивне глаголе и одговарајуће девербативне именице с обележјем директивности која се манифестује као стремљење, жеља за досезањем. Нпр. *ѝежѝѝи*, *сѝремѝѝи*, односно *ѝежња*, *сѝремљење*, затим уз именице типа *корак*, *ѝрелаз*, *ѝуѝ*, *заокреѝ* употребљене у апстрактном смислу, и уз именице страног порекла типа *ѝенденѝѝија* које су у српском језику адаптиране само као именице без одговарајућег глагола. Нпр.

Био је амбициозан и увек је ТЕЖИО *КА усѝеху* у каријери.

Одликовало га је СТРЕМЉЕЊЕ *КА слободи и ѝравди*.

Био би то КОРАК *КА демократији*.

Очигледна је ТЕНДЕНЦИЈА *КА ѝорасѝу* водостаја на свим рекама.

□ Глаголи *ѝежѝѝи*, *сѝремѝѝи* са истим значењем могу бити допуњени и слободним дативом. Уп. Био је амбициозан и увек је ТЕЖИО / СТРЕМИО *усѝеху* у каријери.

⁸ Уп. и напомену дату ниже у тачки 1. Посесивни датив којим се исказује однос припадништва — поседништва.

Модел д) Adj / N_{DeAdj} + Ø N_{Dat} — слободни датив као допуна придеву, по правилу у функцији семантичког језгра копулативног предиката, којим се именује особина, осећање, расположење или однос усмерен према појму који је именован дативом. Нпр. уз придеве типа *близак, дужан, досиујан, неразумљив, одан, њокоран, њодложан, њошребан, њриимерен, њрисиујачан, њривржен, сличан, склон, сродан, сујрошан, веран, захвалан*. Нпр.

Јован је ОДАН и ПРИВРЖЕН *родишељима*.

По нарави је СЛИЧАН *браћу*.

Увек је био СКЛОН *ићу*.

Истоветно значење и функцију датив задржава, у већини случајева, и у структурном моделу у којем долази до номинализације придева у одговарајућу деадјективну именицу, нпр. *оданосић, њокорносић, њриврженосић, верносић, захвалносић*. Уп. нпр.

ОДАНОСТ и ПРИВРЖЕНОСТ *родишељима* лепа је особина.

Још од младости је показивао ЗАХВАЛНОСТ *стиарашељима* за оно што су учинили за њега.

□ У савременом језику придев *склон* праћен је увек слободним дативом, а деадјективна именица *склоносић* дативом с предлогом КА / ПРЕМА. Уп. пр. Одувек је показивао СКЛОНОСТ *КА / ПРЕМА умећносић*.

Модел ђ) Adj / N_{DeAdj} + ПРЕМА N_{Dat} — датив с предлогом ПРЕМА као допуна придеву, у функцији семантичког језгра копулативног предиката, којим се именује особина, осећање, расположење или однос усмерен према појму који је именован дативом. Нпр. уз придеве типа *бесиошћедан, благ, дарезљив, добар, гневан, љубазан, немаран, немилосрдан, нејраведан, одбојан, одвратиан, њажљив, њраведан, равнодушан, слаб, сијрог, сумњичав, суров, шолеранишан, учићив, захваалан, завидан*. Нпр.

Јован је ДОБАР и ПАЖЉИВ *ПРЕМА свима*.

Био је НЕМИЛОСРДАН *ПРЕМА свакоме* ко му се супротстави.

СТРОГ је, али ПРАВЕДАН *ПРЕМА ђацима*.

Истоветно значење и функцију датив задржава и у структурном моделу у којем долази до номинализације придева у одговарајућу деадјективну именицу типа *дарезљивосић, гнев, љубомора, милосрђе, наклоносић, немарносић, нејравда, одбојносић, одвратиносић, ошћирина, њажња, њрезир, равнодушносић, самилосић, слабосић, сијрасић, сујрошносић, шолеранишносић, захвалносић, зависић*, као и уз семантички

истоветне именице страног порекла типа *симѿаѿиѿја*, *анѿиѿиѿиѿја* и сл. Нпр.

НАКЛОНОСТ ПРЕМА *ѿприроди* одвела га је на студије биологије.

ТОЛЕРЕНТНОСТ ПРЕМА *људима* учинила га је вољеним и поштованим чланом колектива.

Модел е) $N + \emptyset N_{\text{Dat}}$ — слободни датив уз именице *крај*, *завршеѿак*, *ѿочетѿак*, и уз индеклинабилну именицу страног порекла *сѿѿоѿ*, посебно у новинским насловима, графитима и сл. контекстуалним ситуацијама. Нпр.

И ту је био *КРАЈ* *невољама*.

СТОП *ѿљачки* и *безакоњу!*

Посесивни датив.

То је датив у функцији посесивног детерминатора којим се именички појам одређује с обзиром на неки од могућих типова 'припадничко-поседничког' односа, који он (именички појам) успоставља с неким другим именичким појмом. Посесивни датив који означава посесора по правилу је енклитички облик личне заменице.

Основни модел:

$N + \text{Det}_{\text{Poses}} [\leftarrow \text{ProN}_{\text{Dat}}]$

Посесивни датив могуће је заменити одговарајућим обликом посесивне придевске заменице. Уп. нпр.

БРАТ *му* се разболео. [$\rightarrow$ *Његов* БРАТ се разболео.]⁸

Детерминисана именица у својству посесума може, при том, заузимати различите синтаксичко-семантичке позиције (може бити субјекат, објекат, семантичко језгро копулативног предиката, детерминатор реченичне предикације).

Модел а) $N_{\text{Nom}} + \emptyset \text{ProN}_{\text{Dat}} + V$ — енклитички облик личне заменице у дативу у својству посесора уз именицу у номинативу у својству посесума у функцији субјекта. Нпр.

РОДИТЕЉИ *су му* се развели.

Модел б) $V + N_{\text{Ak}} + \emptyset \text{ProN}_{\text{Dat}}$ — енклитички облик личне заменице у дативу у својству посесора уз именицу у акузативу у својству посесума у функцији објекта. Нпр.

ОЧИ *joj* испија даљина. (С. Селенић, *Тимор морѿиис*, 1989).

Модел в) $V_{\text{Cop}} + N_{\text{Nom}} / \text{Padež} + \emptyset \text{ ProN}_{\text{Dat}}$ — енклитички облик личне заменице у дативу у својству посесора уз именицу у номинативу или зависном падежу у својству посесума у функцији семантичког језгра копулативног предиката. Нпр.

То *му* је НОВИ АУТО.

Ја сам *му* СЕСТРА, а то *му* је БРАТ.

Њено лице *му* је стално ПРЕД ОЧИМА.

Модел г) $V + N_{\text{Padež}} + \emptyset \text{ ProN}_{\text{Dat}}$ — енклитички облик личне заменице у дативу у својству посесора уз именицу у зависном падежу у својству посесума у функцији детерминатора уз реченичну предикацију. Нпр.

Свако јутро улазила *му* је У СОБУ и доносила кафу.

У ГЛАВИ су *joj* се ројиле свакакве мисли.

Посесивним дативом могуће је исказати различите типове посесивног односа између посесора и посесума (привременог или сталног и отуђивог или неотуђивог карактера).

1. Посесивни датив којим се показује однос припадништва — поседништва, и то сталног власништва или привременог власништва — диспонувања (располагања). Нпр.

КУЋА *joj* је далеко одавде.

Обили су *му* ГАРАЖУ и украли кола.

То су *му* КОЛА.

Где *ми* је оловка.

□ Када је посесум отуђивог карактера, посесивни датив је необележен с обзиром на то да ли се саопштава о сталном или само о привременом власништву — диспонувању (располагању), за разлику од структуре с посесивним придевом која је обележена јер саопштава искључиво о сталном власништву. Уп. Где *ми* је оловка? [$\Rightarrow$ коју сам јуче купила / $\Rightarrow$ коју си ми мало пре донела] према Где је *моја* оловка? [$\Rightarrow$ она коју сам јуче купила / $\Rightarrow^*$ она коју си ми мало пре донела] — (Ивић, М., 2002).

2. Посесивни датив којим се показује однос дела према целини. Нпр.

РУКА *му* је повређена у саобраћајној несрећи.

Ударили су *му* НОГУ.

Могоа је да *joj* види само ОЧИ.
СРЦЕ *joj* се стегло кад га је видела.

□ У старијем језику, а само спорадично у савременом језику, у куварским рецептима и различитим другим упутствима за практичне активности, у дативу, у својству посесора, може се појавити појам из класе животиња и биљака, уп. нпр. *Печеној риби* ножем расећи леђа од главе до репа, Направити од теста ваљушке, и *саваком ваљушку* ножем сасећи крајеве, тако да буду мало дебљи а једнаки, Пола килограма меса самлети, а *йарадајзима* одсећи врхове.

3. Посесивни датив којим се показује однос сродства, пријатељства, сарадништва. Нпр.

СЕСТРА *ми* се запослила у тој фирми.
ПРИЈАТЕЉ *му* је добио награду, па је отишао на прославу.
Позвали су *joj* БРАТА у војску.

□ Посесивни датив у конструкцији с властитим именом типа БРАТ *му* Петар у савременом језику је сасвим ретка. Уп. пр. ... као и други београдски трговци — Никола Радомировић, Јован Новаковић-Чардаклија, *БРАТ му Петар*, мало касније Јован Димитријевић ... и Хаџи Славко је био један од судеоника ... (С. Селенић, *Пријатељи са Косанчићевог венца* 7, 1986:55).

4. Посесивни датив којим се показује однос ауторства. Нпр.
То *му* је нови роман.

5. Посесивни датив у идиоматизованој структури за представљање. Нпр.

ИМЕ *му* је Марко.

□ Датив у примеру Име *му* је Марко сврстава се у посесивни ако се има у виду семантичка интерпретација [$\leftrightarrow$ *Његово* ИМЕ је Марко], али може се сврстати и у субјекатски ако се има у виду семантичка интерпретација [$\leftrightarrow$ *Он* се зове Марко]. Уп. и одељак Субјекатски датив.

□ У језику куварских рецепата и различитих других упутстава који, по правилу, одликује начелна, уопштена проспективна прагматичко-семантичка компонента, појављује се слободни датив, који у неким случајевима може бити интерпретиран и као посесивни, а чија је улога да уопштену проспективност индивидуализује и тако произведе својеврстан емпатични учинак на примаоца. Уп. примере типа Плех добро намажите масноћом да *вам* се тесто не залепи, Да *вам* се со у сланику не згрудва и не залепи, ставите у сланик зрно-два пиринча. Уп. и одељак Етички датив.

Спацијални (просторни) директивни датив (датив правца).

То је датив у функцији спацијалног детерминатора којим се реченична предикација одређује с обзиром на онај аспект просторног односа који подразумева усмереност објекта локализације ка локализатору — циљу без податка о томе да ли се локализатор — циљ и досеже.

Основни модел:

$N_{Subj} + V + Det_{Spac} Dir [\leftarrow N_{Dat}]$

$V_{Tranz} + N_{Obj} + Det_{Spac} Dir [\leftarrow N_{Dat}]$

□ Објекат локализације, даље у моделима, представљен је симболом *N* испред *V* независно од тога да ли се у примерима појављује у функцији субјекта или у функцији објекта у реченици, пошто то за означавање просторних односа није релевантно. Ипак, у случају датива прва наведена структура је чешћа.

1. Динамичка директивност.

То је значење које подразумева кретање објекта локализације усмерено ка локализатору — циљу.

1.1. Директивни датив уз глаголе кретања и почетно-фазне глаголе кретања.

Модел $N + V + KA / ПРЕМА N_{Dat}$ — датив с предлогом *КА* и *ПРЕМА*. Нпр.

Ишли су заједно *КА / ПРЕМА* излазу.

Пливао је *КА / ПРЕМА* сујројној обали.

Опрезно је пошао *КА / ПРЕМА* својим колима.

⁹ Облик позитива овога прилога у функцији предлога, БЛИЗУ, носи обележје директивност (-), па се стога комбинује с генитивом, уп. нпр. *БЛИЗУ мора* расте кактус.

Панично су појурили *ПРЕМА врајшима*.

□ Датив се уз глаголе кретања комбинује и са акузативном предлошком конструкцијом У СУСПЕТ уз напомену да је у том случају појам у дативу обележен као живо (+), или се пак ради о неком апстрактном појму (нпр. *будућнось, њромена* и сл.). Ова структура поседује обележје директивности, али се истовремено пресупонира постојање намере да се успостави контакт. Уп. Журним кораком кренуо је У СУСПЕТ *сѣаром њријашељу*. [→PRS Журним кораком кренуо је *ПРЕМА сѣаром њријашељу да би се с њим сусрео*.].

□ Слободни датив и датив с предлогом К уз глаголе кретања са значењем адлативности (директивност + досезање локализатора — циља) у савременом језику углавном више није у употреби. Уп. пр. Упутио се журно *врајшима*, Кренуо је *лекару / њријашељима*, Сутра бисмо обојица дошли *К вама*. Ово значење преузео је генитив с предлогом ДО, а када је у питању живо (+) — и генитив с предлогом КОД. Уобичајен је данас слободни датив уз глагол *врајшийти се* са значењем 'бити поново негде/с неким', који се може подвести под адлативно значење али и са извесном емоционалном нијансом, нпр. После толико година вратио се *родном граду*, Вратио се *њородици*. Исти је случај и са слободним дативом уз глагол *ићи* у честом говорном исказу *Идем кући*.

□ Слободни датив стоји уз глагол типа *разићи се* којим се упућује на дифузни просторно-дистрибутивни однос (= усмеравање према више локализатора исте врсте у простору). Уп. нпр. Око 10 сати *РАЗИШЛИ СУ СЕ кућама*.

1.2. Директивни датив уз глаголе кретања којима се спецификује приближавање објекта локализације локализатору — циљу.

Модел N + ПРИ-V + Ø N_{Dat} — слободни датив уз глаголе приближавања и то уз основни глагол *ближиии се* или, чешће, уз друге глаголе кретања обавезно с префиксом *њри-*. Нпр.

У сумрак су се ПРИближавали *граду* када су угледали чудан призор.

ПРИступио је *каѣдри* и обратио се професору.

ПРИмакао је столицу *огради* да би могао боље да види.

ПРИшао је *ћрозору* и дубоко уздахнуо.

□ Овај тип датива појављује се и у моделу V + БЛИЖЕ N_{Dat} — датив с компаративним обликом БЛИЖЕ, у функцији предлога, који носи обележје директивност (+), уз глагол кретања који је само имплициран, нпр. А *БЛИЖЕ мору* расте кактус [→ А кад / што се ИДЕ *БЛИЖЕ мору* расте кактус].⁹

2. Статичка директивност.

То је значење које подразумева усмереност статичног објекта локализације ка локализатору — циљу.

2.1. Директивни датив уз глаголе окренутости, управљености или нагнутости према локализатору — циљу.

Модел а) N + V + КА / ПРЕМА N_{Dat} / Ø N_{Dat} — датив с предлогом КА и ПРЕМА, чешће, или слободни датив, ређе. Нпр.

Окренуо је главу *ПРЕМА њублици* и гласно рекао ...

Врхови планина уздижу се *КА небу*.

Нагнуо се *ПРЕМА њој* и нешто јој шапнуо.

Окренуо се *ћрозору* и ућутао.

Модел б) N + V + НАСУПРОТ N_{Dat} — датив с предлогом НАСУПРОТ у конкретном просторном смислу упућује на лоцираност два објекта у простору који су окренути један према другом. Нпр.

Седео је за столом *НАСУПРОТ ћредседнику владе*.

□ У посебним функционалним стиливима датив с предлогом НАСУПРОТ појављује се и ван конкретног просторног значења, али концептуално заснован на тој семантичкој категорији, у апстрактном смислу, у том случају с опозитним значењем (значењем супротстављања). Уп. пр. *НАСУПРОТ свему њоме* стоји следеће...

□ Предлог НАСУПРОТ и са конкретним (када је у питању просторно значење) и са апстрактним именицама (када се имплицира значење опозитности) некада се чешће комбиновао с генитивом. Уп. Ушао је у просторију и не оклевајући сео *насујроћ ћредседника*. У савременом стандардном језику овај предлог се чешће комбинује с дативом.

Инструментални датив — датив средства (омогућивача).

То је датив у функцији инструменталног детерминатора реченичне предикације којим се исказује средство које омогућује њену реализацију.

Основни модел:

$V + \text{Det}_{\text{Instr}} [\leftarrow \text{N}_{\text{Det}}]$

Модел $V + \text{ЗАХВАЉУЈУЋИ} \text{N}_{\text{Dat}}$ — датив уз облик глаголског прилога **ЗАХВАЉУЈУЋИ** којим се упућује на присуство позитивне околности именоване именицом у дативу у својству инструмента (средства — омогућивача) који омогућује реализацију реченичне предикације. Нпр.

ЗАХВАЉУЈУЋИ новим лековима данас се могу лечити и нека тешка обољења. [$\rightarrow$ *УЗ ПОМОЋ нових лекова* данас се могу лечити и нека тешка обољења.]

ЗАХВАЉУЈУЋИ хумору човек може пребродити и најтежа искушења. [$\rightarrow$ *УЗ ПОМОЋ хумора* човек може пребродити и најтежа искушења.]

□ Речник српскохрватскога књижевног језика Матице српске под одредницом *захваљујући* бележи инструментално значење овог глаголског прилога у конструкцији с дативом. У зависности од лексичког избора именице у дативу и природе реченичне предикације њиме се може обележити и значење узрока. Уп. Каузални датив.

Каузални (узрочни) датив.

То је датив у функцији каузалног детерминатора којим се реченична предикација одређује с обзиром на експликативну околност типа узрок. Датив је кондензатор каузалне клауза с везником **ЗАТО ШТО, ЈЕР, ПОШТО**.

Основни модел:

$V + \text{Det}_{\text{Caus}} [\leftarrow \text{N}_{\text{Det}}]$

Модел $V + \text{ЗАХВАЉУЈУЋИ} \text{N}_{\text{DeV Dat}} / \text{N}_{\text{DeAdj Dat}}$ — датив девербативне или деадјективне именице уз облик глаголског прилога **ЗАХВАЉУЈУЋИ** којим се упућује на присуство позитивне околности именоване именицом у дативу у својству узрока. Нпр.

ЗАХВАЉУЈУЋИ великом садржају простих шећера, мед је драгоцену храну. [$\rightarrow$ (*БАШ*) *ЗАТО ШТО садржи* пуно простих шећера, мед је драгоцену храну.]

ЗАХВАЉУЈУЋИ високом садржају калијума ... јабука је одличан диуретик. (*Моћ њприроде*, бр. 113, X 2002:7) [→ (*БАШ*) *ЗАТО ШТО* садржи калијум ... јабука је одличан диуретик.]

ЗАХВАЉУЈУЋИ знању страних језика, лако се сналазио у свету. [→ (*БАШ*) *ЗАТО ШТО* је знао стране језике, лако се сналазио у свету.]

ЗАХВАЉУЈУЋИ доброј физичкој њприпремљености прошао је овако тешку стазу без већих проблема. [→ (*БАШ*) *ЗАТО ШТО* је био добро физички њприпремљен, прошао је овако тешку стазу без већих проблема.]

□ Овај модел се сматра супстандардним ако се ради о присуству негативне околности, нпр. *ЗАХВАЉУЈУЋИ њешкоћама / крињицама / болести ...* (Клајн, 1997⁴).

□ У савременом српском језику ретко се у функцији предлога са идентичним значењем појављује русизам БЛАГОДАРЕЋИ (бележи га Речник српскохрватског књижевног и народног језика САНУ, али није забележен у Речнику српскохрватског књижевног језика Матице српске).

□ У зависности од лексичког избора именице у дативу и природе реченичне предикације датив уз глаголски прилог *ЗАХВАЉУЈУЋИ* може имати и инструментално значење. Уп. Инструментални датив.

Датив основа / критерија.

То је датив у функцији детерминатора којим се реченична предикација одређује с обзиром на експликативну околност типа основ / критериј. Особеност је нарочито посебних функционалних стилова (правног, административног, политичког, научног).

Основни модел:

V + Det_{OsnoV} / Kriterij [← N_{Dat}]

Модел V + САГЛАСНО / СХОДНО / СЛЕДСТВЕНО / ПРОТИВНО + N_{Dat} — слободни датив уз прилошке облике у предлошкој функцији типа САГЛАСНО, СХОДНО, СЛЕДСТВЕНО, ПРОТИВНО. Нпр.

Финансијска средства се користе *САГЛАСНО одредбама* Статута.

¹⁰ Лепе примере етичког датива другог лица једнине / множине бележене у наративним белетристичким текстовима даје Поповић, Лј. (1990).

СХОДНО одредбама Устава, председник државе има овлашћење да...

Власт је поступила *ПРОТИВНО* Закону о основним људским правима.

□ У трећем примеру прилошки облик *ПРОТИВНО* у предлошкој функцији кондензује негацију реченичне предикације, а датив задржава значење основа / критерија.

Концесивни (допусни) датив.

То је датив у функцији концесивног детерминатора којим се реченична предикација одређује с обзиром на експликативну околност типа допуштање, што подразумева да исказана околност неповољно утиче на реализацију реченичне предикације, али при том је не спречава, већ, напротив, допушта. Датив је кондензатор концесивне клаузе с везником *ИАКО*, *МАДА*, *ПРЕМДА*, *И ПОРЕД ТОГА ШТО*.

Основни модел:

$V + \text{DetConces} [\leftarrow \text{NDat}]$

Модел $V + \text{УПРКОС} / \text{ПРОТИВНО } \text{NDeV Dat} / \text{NDat}$ — датив дeverбативне именице, или 'праве' именице али у функцији експонента реченичне предикације, с предлогом *УПРКОС* и ређе *ПРОТИВНО*.

Авион је полетео *УПРКОС* магли. [$\rightarrow$ Авион је полетео *ИАКО* је била магла.]

УПРКОС *тешкоћама*, успели смо да завршимо посао на време. [$\rightarrow$ *ИАКО* је било *тешкоћа*, успели смо да завршимо посао на време.]

УПРКОС *свим настојањима*, нисам успео да приволим себе на такву врсту реда. (Д. Албахари, *Мамац*, 1997) [$\rightarrow$ *ИАКО* сам се веома *шрудио*, нисам успео...]

Бесан на панику која ме *ПРОТИВНО* *мојим жељама* обузима, ипак знам да у мојој глави не постоји ништа умирујуће... (С. Селенић, *Очеви и оци*, 1990:52) [$\rightarrow$ Бесан на панику која ме, *ИАКО* *што* нисам *желео*, обузима...]

□ Предлог *УПРКОС* у експресивним ситуацијама може се појавити и у позицији послелога, што је у српском језику сасвим ретка појава. Уп. пр. Стабилност, *нама УПРКОС* (*Данас*, дневне новине, наслов).

¹¹ У списку литературе дајем не само библиографске јединице на које непосредно упућујем у раду, већ све оне библиографске јединице које су релевантне за датив у стандардном српском језику.

Етички датив.

То је датив којим се исказује лични однос / близак, фамилијарни став говорника према саговорнику преко пропозиционог садржаја реченице. Етички датив је модална категорија, независан од било које синтаксичко-семантичке функције у реченици, релевантан на прагматичко-семантичком нивоу. Етички датив је слободни датив, по правилу, енклитички облик личне заменице првог лица једнине (ређе множине), или другог лица једнине (ређе множине).

1. Етички датив првог лица

Етички датив првог лица једнине (ређе множине) најчешће се појављује у упитној или узвичној реченици, одлика је превасходно говорног језика и непосредне комуникације, а њиме се исказују различити видови емпатичног или антипатичног односа говорника према саговорнику.

1.1. Етички датив којим се изражава интересовање, радост, одушевљење, изненађења. Нпр.

Како си *ми*! Шта *ми* радиш?

Ала си *ми* порастао! Што си *ми* данас лепа!

1.2. Етички датив којим се изражава саосећање, сажаљење. Нпр.

Нешто си *ми* убледео. Да ниси болестан?

Што си *ми* тако тужан?

1.3. Етички датив којим се изражава негативан став, потцењивање, ниподаштавање, иронија. Нпр.

И то *ми* је неки фудбалер! Не може да дâ гол из пенала!

Какав сам *џи* ја спортиста кад не могу никада да кренем без кола?!

Е јест' *ми* неки професор, не зна ни да говори честито!

Још си *ми* сад и причу развезао, па да ти поверујем!

1.4. Етички датив којим се изражава забрана. Нпр.

Немој *ми* ићи напоље без капе!

Да *ми* ниси ишао напоље без капе.

2. Етички датив другог лица

Етички датив другог лица једнине (ређе множине) појављује се у различитим реченичним структурама и одлика је усмених и писаних облика, најчешће, дијалогске нарави с циљем да се, с једне стране,

оствари присан однос са саговорником, а с друге да се постигну различити наративни ефекти као што су драматичност, изненадност, емфатичност и сл.¹⁰ Нпр.

Уђем *џи* ја тако у собу, кад имам шта видети! Моје *џи* дете седи и учи!

То *џи* је све што имам да кажем о томе.

Никад *џи* она не седне док све послове не позавршава.

Ето какав сам *џи* ја спортиста кад не могу никуда да кренем без кола!

Није *џи* ово утакмица, пази како говориш!

И знаш нема *џи* код њега пардона! Мора да се ради.

Датив у говорном чину заклетве и хвале.

Тако је ЧАСТИ *ми*.

У праву је БОГА *ми*.

Хвала / Слава *Богу*!

Спас и мир *несрећном Ахмеду Нурудину*! (М. Селимовић, *Дервиш и смрт*).

ОДАБРАНА ЛИТЕРАТУРА О ДАТИВУ¹¹

- Галис, Арне (1974), Да ли је српскохрватски адноминални датив припадности (посесивни датив) — балканизам, *Зборник за филологију и лингвистику* (Нови Сад: Матица српска), XVII/1: 51–61.
- Грицкат, Ирена (1950), О допунама уз глаголе *саветовајџи*, *џомагајџи* и *служијџи*, *Наш језик* (Београд), н.с. књ. I, св. 7–8: 332–333.
- Дункова, Татјана (2000), Конкурентна употреба неких дативских конструкција (на материјалу српског и бугарског језика), *Научни састџанак славистиџа у Вукове дане* (Београд), 29/1: 123–129.
- Ивић, Милка (1953), Енклитички облик личне заменице као знак модалности, *Наш језик* (Београд), н.с. књ. V, св. 1–2: 61–64.
- Ivić, Milka (1963), Dativus respectativus i sinonmićne konstrukcije u slovenskim jezicima, *Studia linguistica in honorem Thaddei Lehr-Splawinski*, Kraków: 99–104.
- Ivić, Milka (1973), Problematika modalnih rećenica, *Otázky slovanske syntaxe III*, Brno: 85–91.
- Ivić, Milka (2002), Povodom makedonskih konstrukcija tipa *Kola na brat mi / Kola od brat mi*, u: *Red reći. Lingvistićki ogleđi, ćetiri*. Beograd: XX vek [75–80].
- Милинковић, Љубо (1988), *Дајџив у савременом руском и српскохрватском језику (конфронтијџивна анализа)*, Београд: Научна књига.
- Роповић, Љубомир (1990), Комуникативни рећенићни конститuentи, *Књижевност и језик* (Београд), књ. XXXVII, бр. 1: 33–50.
- Стевановић, Михаило (1961–1962), Дативске синтагме с предлозима *џрема* и *ка*, *Зборник за филологију и лингвистику* (Нови Сад: Матица српска), IV–V: 319–322.

Стевановић, Михаило (1952), Облици допуне уз глагол *лагати*, *Наш језик* (Београд), н.с. књ. III, св. 5–6: 154–159.

ОДАБРАНА ЛИТЕРАТУРА РЕЛЕВАНТНА ЗА СВЕ ПАДЕЖЕ
ПА И ЗА ДАТИВ

- Веџар, Dragica (1973), О употреби зависних падежа у језику Statuta Gradskog saobraćajnog preduzeća u Novom Sadu, *Прилози истраживању језика* (Нови Сад), књ. 9: 1–53.
- Гортан-Премк, Даринка (1964), Падежне и предлошко-падежне узрочне конструкције код Вука, *Јужнословенски филолог* (Београд), XXVI, 1–2: 437–457.
- Даничић, Ђуро (1858), *Србска синтакса. Део први*, Београд.
- Ивић, Милка (1957), Једно поглавље из граматике нашег модерног језика — систем месних падежа, *Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду* (Нови Сад), II: 145–157.
- Ивић, Милка (1957–1958), Систем предлошких конструкција у српскохрватском језику, *Јужнословенски филолог* (Београд), XXII: 141–166.
- Ivić, Milka (1965), The System of Serbocroatian Cases Denoting Spatial Relations, *Acta Linguistica Hafniensia* (Copenhagen), IX/1: 50–55.
- Ивић, Милка (1971), Квистионар за употребу падежа у савременом српскохрватском књижевном језику, *Зборник за филологију и лингвистику* (Нови Сад: Матица српска), XIV/1: 159–170.
- Ivić, Milka (1983¹/1995²), Srpskohrvatski padežni sistem za označavanje prostornih odnosa, u: *Lingvistički ogleđi*, Beograd: Biblioteka XX vek, [207–214].
- Ковачевић, Милош (1988), *Узрочно семантичко поље*, Сарајево: Svjetlost.
- Kunzmann-Müller, Barbara (1997), Лексичка варијација у конструкцијама с номинативом односно дативом у српском језику, *Научни саставак слависта у Вукове дане* (Београд), 26/2: 101–112.
- Петровић, Владислава, Дудић Коста (1989), *Речник глагола са граматичким и лексичким дојунима*, Београд–Нови Сад–Сарајево.
- Пипер, Предраг (1977–1978), Обележавање просторних односа предлошко-падежним конструкцијама у савременом руском и савременом српскохрватском књижевном језику, *Прилози истраживању језика*, Нови Сад, књ. 13–14: 1–51.
- Piper, Predrag (1997), Категорија простора у предлошким adverbialima, *Jezik i prostor*, Beograd: Biblioteka XX vek, 59–76.
- Поповић, Љубомир (1964), Падежна синонимика у језику Вука Стеф. Караџића, *Наш језик* (Београд), н.с. књ. XIV, св. 2–3: 73–129.
- Радовановић, Милорад (1968), О употреби падежа у роману „Снијег“ Вишње Стахуљак, *Прилози истраживању језика* (Нови Сад), књ. 4: 37–49.
- Radovanović, Milorad (1977/1978), Imenica u funkciji kondenzatora (I), (II), *Зборник за филологију и лингвистику* (Нови Сад: Матица српска), XX/1: 63–144; XX/2, 1977: 81–160 [Štampano kao poseban otisak: Radovanović, Milorad, *Imenica u funkciji kondenzatora*, Novi Sad: Matica srpska, 1978].
- Станојчић, Живојин С. (1967), *Језик и стил Ива Андрића, (Функције синонимских односа)*, Београд: Филолошки факултет Београдског универзитета (Монографије, књ. XI).

- Станојчић, Живојин (1973), *Синтакса језика Лазе К. Лазаревића, I. Синтагматски односи*, Београд: Институт за српскохрватски језик САНУ (Библиотека Јужнословенског филолога, н. с. књ 4).
- Стевановић, Михаило (1979), *Савремени српскохрватски језик (Грамађички системи и књижевнојезичка норма), II Синтакса*, Београд: Научна књига [Одељак *Падежне синтагме*: 159–527; *Дативске синтагме*: 359–382].

ОСТАЛА ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

- Гортан-Премк, Даринка (1971), *Акузативне синтагме без њредлога у српскохрватском језику*, Београд: Институт за српскохрватски језик (Библиотека Јужнословенског филолога, Нова серија, књ. 2).
- Ивић, Милка (1988), Још о декомпоновању предиката, *Јужнословенски филолог* (Београд), XLIV: 1–5. [Прештампано у: Ivić, Milka (1995), *O zelenom konju, Novi lingvistički ogledi*, Београд: XX век (180–187)].
- Klajn, Ivan (1997⁴), *Rečnik jezičkih nedoumica*, Četvrto, prerađeno i dopunjeno izdanje, Београд: Nolit.
- Речник српскохрватског књижевног језика*, I–III, Нови Сад: Матица српска, Загреб: Матица хрватска, 1967–1969; IV–VI, Нови Сад: Матица српска, 1969–1976.
- Танасић, Срето (1998), Један тип бесубјекатске реченице у српском језику, *Јужнословенски филолог* (Београд), LIV: 87–94.

Summary

Ivana Antonić

SYNTAX AND SEMANTICS OF THE DATIVE CASE

In this paper, the author presents the survey of syntactic-semantic, and, in relevant instances, also pragmatic-semantic characteristics of the dative case in the contemporary standard Serbian language. On the one hand, the existing, extensive descriptions of syntactic-semantic behavior of the dative case in large grammar books (cf. Даничић 1858; Стевановић 1979³) — taking into account the time when they were written — by their methodological approach and manner of presentation belong to the history of grammatical description; and, by the corpus they described, they belong to the history of the standard Serbian language. On the other hand, unlike other cases in the Serbian language, the dative case has not been monographically described so far, but it has been extensively discussed only in the confrontative research of the Russian and the Serbian language (cf. Милинковић 1988). Taking into account all these facts, this paper is the author's attempt to point out to the well known characteristics of the dative case, along with some new details, presented in a different manner than before, but systematically, comprehensively, clearly and, at the same time, without the extensive description of details irrelevant for the whole system. The author distinguishes eleven basic types of the dative case in the contemporary standard Serbian language. These are: the subject dative, the predicative dative, the object directive dative (that is the dative as the indirect object [the second object] and the explicative dative as the complement and, at the same time, as a broadly understood, object-goal [and the single object at the same time]), the possessive dative, the spatial directive dative, the instrumental dative, the causative dative, the criterion dative, the concessive dative, the ethic dative, and the dative in the speech acts of oaths and praises.

Key words: Linguistics. The Serbian Language. Standard. Syntax. Semantics. Pragmatics. Syntactic Semantics. Pragmatic Semantics. Cases. The Dative Case.